

КООПЕРАТИВНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО: ЗМІНА ПАРАДИГМИ

*Полякова О.М., к.е.н., доцент,
Шраменко О.В., к.е.н., доцент (УкрДУЗТ)*

В статті розглянуто сутність та особливості сучасного кооперативного підприємництва. Відмічено, що найсильнішими конкурентними перевагами системи кооперації є широкі можливості диверсифікації і інтеграції її діяльності. Досліджено світовий досвід функціонування різноманітних моделей кооперативних формувань. Розглянуто взаємодію організацій кооперації з іншими формами господарювання в рамках території на базі кластерного підходу.

Візнано, що для розвитку в Україні колективного підприємництва необхідна реалізація заходів державної підтримки, створення опорних структур колективного підприємництва, розвиток демократичних засад в управлінні підприємствами.

Ключові слова: *кооперація, кооперативне підприємництво, конкурентні переваги, інтеграція, розвиток, інкубатори колективних підприємств, кластер.*

КООПЕРАТИВНОЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО: СМЕНА ПАРАДИГМЫ

*Полякова Е.Н., к.э.н., доцент,
Шраменко Е.В., к.э.н., доцент (УкрГУЖТ)*

В статье рассмотрены сущность и особенности современного кооперативного предпринимательства. Отмечено, что самыми сильными конкурентными преимуществами системы кооперации имеются широкие возможности диверсификации и интеграции ее деятельности. Исследован мировой опыт функционирования различных моделей кооперативных формирований. Рассмотрено взаимодействие организаций кооперации с другими формами хозяйствования в рамках территории на базе кластерного подхода.

Отмечено, что для развития в Украине колективного предпринимательства необходима реализация мер государственной поддержки, создание опорных структур колективного предпринимательства, развитие демократических начал в управлении предприятиями.

Ключевые слова: *кооперация, кооперативное предпринимательство, конкурентные преимущества, интеграция, развитие, инкубаторы колективных предприятий, кластер.*

COOPERATIVE ENTREPRENEURSHIP: CHANGE PARADIGM

*Polyakova, E.N., Ph.D, associate professor,
Shramenko E.V., Ph.D, associate professor (USURT)*

The article examines essence and special characteristics of the modern cooperative entrepreneurship. Its essence is observed in organizations which are owned and managed by workforces. A worker of such cooperative entrepreneurship is stimulated not only by his

participation in the corporate revenue, but by his property increment, and also by participation in business and social issues tackling and in control of decisions.

The main task of the cooperation in the current context is not an adaptation to market principles, but development of cooperation phenomenon unique characteristics, creating and increasing competitive advantages, underlying the cooperative form of economy management.

It was noted that the strongest competitive advantages of the cooperative system are wide possibilities of diversification and integration of its activities. Formation of cooperative networks allows using the advantages of small cooperatives, building a single technological chain, expansion and diversification of production, reducing the risk of niche specialism and fund raising, and increasing investment even in the times of crisis.

We examined the interaction of cooperation organizations with other forms of the economy management within the territory on the base of business cluster approach.

The core of the cluster is formed by enterprises of the cooperative sector of the regional economy, and also by the Coordinating Council of the regional cluster. Strategic block includes cooperative educational institutions, research institutes, educational and business centers.

A cluster periphery is formed by numerous independent small and medium-sized enterprises which deliver equipment, technologies, customized services, labor power, and by dealers.

An institutional environment of the cluster is represented by engineering companies and consulting companies.

It was noted that implementation of state support measures, creation of cooperative entrepreneurship supporting structures, development of democratic principles in the management of enterprises are necessary for the development of the cooperative entrepreneurship in Ukraine.

Key words: *cooperation, cooperative entrepreneurship, competitive advantages, integration, development, collective enterprise incubators, business cluster*

Постановка проблеми. В сучасних умовах кооперативне підприємництво отримало широкого розповсюдження, що проявляється у створенні та побудові стратегічних партнерств. Зараз кооперативні підприємства набувають нового сенсу. Якщо раніше підприємницька діяльність була притаманна здебільшого виробничим кооперативам, а споживчі виконували лише соціальну функцію, то в сучасних умовах останнім все більше притаманні ринкові засади.

Проникнення ринкових відносин в усі сфери економіки змушує переглянути підходи до споживчої кооперації та її ролі в посиленні позиції нашої країни. Вона виступає особливим сектором економіки, що взмозі забезпечити розвиток найбільш пріоритетних економічних напрямів у державі.

З іншого боку, стрімкий процес глобалізації світової економіки, зростання міжнародної конкуренції, розвиток науково-технічного прогресу, активізація інвестиційно-інноваційних процесів, вимагають нових підходів до соціально-економічного розвитку регіонів України. Саме кластеризація національної економіки розглядається багатьма науковцями як шлях, що забезпечує найбільш гнучкі форми кооперації, координації та інтеграції спільних зусиль економічних суб'єктів.

Крім того, упродовж останніх років, серед основних зовнішньоекономічних проблем України залишається інтеграція країни в Європейський Союз. Використання кластерного підходу може значно пришвидшити інтеграційний процес, оскільки, як показує практика, цю модель

використовує більшість країн ЄС. Спостерігається постійне зростання кластеризації у структурі глобальної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Виділення невирішених частин загальної проблеми. Теоретичним і практичним питанням функціонування кооперативних підприємств в Україні і в світі присвячено праці багатьох вчених, як класиків економічної науки М. Туган-Барановського, Р. Оуена, М. Кондратьєва, О.В. Меркулова та ін., так і вчених сучасності С.Г. Бабенка, С.Д. Гелея, В.В. Гончаренко, Н.А. Гринюк, І.Н. Денисової, А.І. Мільки, М.А. Окландера, Ю.М. Осадчук, Л.А. Суліменко, А.В. Киян, Ю.В. Ушкаренко, О.М. Федорчука та ін. [1-4, 10, 13, 14, 16, 18, 19].

Питання формування інтегрованих систем та стратегічного партнерства широко висвітлюються в роботах вчених школи В.Л. Диканя: Корінь М.В., Обруч Г.В., Токмакової І.В., Шраменко О.В. [6-8, 12, 17, 21, 22].

Створенню інтеграційних об'єднань за участю підприємств кооперації присвячені дослідження Ю.В. Косаревої, Н.Г. Міценко, Р.І. Хабібулліна [9, 11, 20]. Проте їхні розробки потребують подальшого розвитку в мінливих сучасних умовах економіки. В зв'язку з цим тема функціонування різноманітних моделей кооперативних формувань, зокрема в Україні, та перспектив вітчизняного кооперативного підприємництва не втрачає своєї актуальності.

Постановка завдання. Метою статті є визначення перспектив розвитку вітчизняного кооперативного підприємництва в сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу. Кооперація – це об'єднання людей для сумісної діяльності на кооперативних принципах з метою досягнення загальних цілей і соціального захисту.

Міжнародний кооперативний альянс розглядає кооператив як автономну асоціацію людей, що об'єдналися добровільно для задоволення своїх суспільно-економічних, соціальних і культурних потреб за допомогою демократично керованого підприємства, що знаходиться в спільному володінні його членів [цит. за 4, с.4-8].

Ушкаренко Ю.В. та Федорчук О.М. [19] визначають кооперативне підприємництво як господарську діяльність на свій страх та ризик і під свою майнову відповідальність різних груп людей, об'єднаних у кооперативи та їх союзи. Кооперативне підприємництво є різновидом колективного підприємництва, з особливими цілями і властивими йому методами діяльності.

Колективне підприємництво об'єднує собою широкий спектр колективних підприємств в основному в сфері малого та середнього бізнесу. Феномен колективного підприємництва заснований на переважній ролі господарської влади працівників підприємств. Сутність колективного підприємництва проявляється в організаціях, що перебувають у власності і під управлінням трудових колективів. Працівник колективного підприємства стимулюється не тільки участю в доходах фірми, але і приростом належної йому власності, а також участю у вирішенні господарських і соціальних питань і в контролі за прийнятими рішеннями.

Таке розуміння дає можливість виділити кооперативи з усієї сукупності юридичних осіб, організованих на інших засадах і з іншими економічними та соціальними орієнтирами.

Міжнародний кооперативний альянс визначає сім основних принципів сучасної кооперації: добровільне і відкрите членство; демократичний членський контроль; економічна участь членів кооперативу; автономія і незалежність; освіта, підвищення кваліфікації, інформація; співпраця між кооперативами;

турбота про суспільство [9].

Основні концептуальні положення кооперації формують її основні риси:

- наявність колективної власності в співтоваристві, на основі якої ведеться спільна господарська справа;

- демократичний характер об'єднання, наявність умов, за яких кожен його член може проконтролювати, як реалізуються можливості його власності в економічному житті, скласти уявлення про господарський стан кооперативу;

- соціальна спрямованість кооперації, що свідчить про діяльність кооперативу в інтересах своїх членів, на їх благо та спрямованість на захист виробника або споживача, представника певної соціальної групи населення.

За думкою багатьох фахівців, зокрема Р.І. Хабібুলліна, поширення таких форм організації господарської діяльності як колективні підприємства вписується в сучасні тенденції розвитку менеджменту, оскільки наділення працівників розширеними повноваженнями і можливостями приймати рішення, розвиток підприємницького підходу у співробітників організації, встановлення довірчих відносин на підприємстві - все це є ключовими принципами сучасного управління [20, с. 2236-2237].

За різними оцінками сьогодні в кооперативному секторі світової економіки зайнято майже 1 млрд людей – фактично, це кожний сьомий мешканець планети. Кооперативи активно розвиваються у понад 100 країнах і забезпечують 100 млн робочих місць [15, 16].

У сучасній національній економіці функціонує чотири типи кооперативів – виробничі, обслуговуючі, споживчі і багатопрофільні, які об'єднують великий перелік їх видів у різних секторах економіки та соціальній сфері.

За даними Державної служби статистики, за останні шість років кількість кооперативів зменшилась. Якщо станом на 1 січня 2013 року їх було 33664,

то на початок 2019 року в Україні їх налічується 27487, тобто їх кількість скоротилась на 6177 кооперативів або на 18,3%. Станом на 1 січня 2013 року кількість підприємств споживчої кооперації становила 1360, на початок 2019 року їх налічується 1199, тобто на 11,8% менше. Кількість споживчих товариств на 01.01.2013 становила 5044 одиниці, на початок 2019 року їх налічується 4426, тобто на 12,3% менше. При цьому загальна кількість суб'єктів господарювання за цей же період скоротилась лише на 3,6% [5, 15].

З усіх підсистем кооперативного сектора України споживча кооперація є найбільш структурованою і організаційно оформленою. Організації споживчої кооперації в рамках системи некомерційного сектора економіки виконують особливу роль, обумовлену подвійною природою її організаційно-правової форми, активно поєднуючи в собі особливості комерційних і некомерційних структур.

Складність ситуації, пов'язана з сучасною українською споживчою кооперацією, полягає в хронічній незатребуваності її потенціалу. Основні актуальні проблеми функціонування підприємств споживчої кооперації, що впливають із суперечливості її цілей - захисту інтересів пайовиків і необхідності дотримання законів ринкової економіки, в умовах незбалансованих ринкових відносин, вчені пов'язують:

- 1) з нерозвиненістю кооперативної науки;

- 2) роз'єднаністю і фінансової незабезпеченістю більшості окремих організацій (кооперативів);

- 3) недостатньо ефективним управлінням ресурсами, що часто обертається упущенням комерційної вигоди;

- 4) некомпетентністю керівництва і неефективною організаційною структурою;

- 5) слабкою підготовкою фахівців в

області економіки і податкового законодавства;

б) низьким рівнем маркетингу [2, 18, 22].

Головним стратегічним завданням кооперації в сучасних умовах є не адаптація до ринкових засад, а розвиток унікальних якостей феномена кооперації, створення і нарощення конкурентних переваг, закладених в сутності кооперативної форми господарювання.

Унікальність підприємств споживчої кооперації полягає в тому, що, з одного боку, – це самоорганізовані суспільні структури, а з іншого – самодостатні господарські організації. І саме ці особливості створюють конкурентні переваги, багатоаспектність яких є підґрунтям для довгострокового ефективного функціонування кооперативного підприємництва завдяки оптимальному поєднанню соціальної місії з господарською діяльністю, заснованою на кооперативних принципах і цінностях.

Конкурентними перевагами системи кооперації є:

- соціальні (імідж соціально-орієнтованої системи, власна соціальна база членів-пайовиків);

- економічні (гарантовані ринки діяльності (збуту), багатогалузевий характер діяльності);

- правові (міжнародні кооперативні принципи і цінності, власна законодавча база);

- організаційні (організаційна єдність системи, власна розвинута інфраструктура).

На нашу думку, найсильнішими конкурентними перевагами системи кооперації є широкі можливості диверсифікації і інтеграції її діяльності. Своєю метою диверсифікація та інтеграція ставить досягнення ефекту синергізму.

Інтегративна діяльність кооперативних організацій здійснюється в чотирьох формах [22]:

- зовнішня інтеграція системи кооперації з господарюючими суб'єктами

зовнішнього середовища;

- внутрішня інтеграція - взаємодія товариств в межах регіональної системи кооперації;

- горизонтальна інтеграція – при здійсненні спільної діяльності;

- вертикальна інтеграція – при здійсненні взаємодоповнюючих функцій.

Формування кооперативних мереж дозволяє використовувати переваги кооперативів малих розмірів, вибудовувати єдиний технологічний ланцюжок, розширювати і диверсифікувати виробництво, знижувати ризики вузької спеціалізації і залучення позикових коштів, нарощувати інвестиції навіть в кризові роки.

В сучасних умовах виділяють три основні різновиди ведення кооперативного підприємництва:

- 1) «чисті (традиційні) кооперативи» з рівноправною участю пайовиків в управлінні і розподілі прибутку;

- 2) «акціонерні кооперативи» з домінуванням акціонерних форм ведення бізнесу;

- 3) кооперативи, що активно поєднують можливості «чистих» і «акціонерних» кооперативів [4].

В світовій практиці в останні роки спостерігається тенденція до створення «кооперативів нового покоління», для яких характерні: ревізія принципу «один кооператор – один голос» за допомогою дозування участі в управлінні залежно від майнового внеску в кооперативі; продаж паїв за ринковою ціною; прийняття рішень на загальних зборах членів кооперативу в залежності від їх внеску у виробництво і величини паю; розподіл дивідендів між членами кооперативу також в залежності від їх внеску у виробництво і величини паю; оперативне управління кооперативом висококваліфікованими найманими менеджерами, які не є членами колективного підприємства [20].

Особливу роль в розвитку кооперативного підприємництва грають інкубатори колективних підприємств.

Сутність підтримки в рамках бізнес-інкубації полягає в створенні «теплих» умов шляхом огороження (повного або часткового) колективного підприємства від впливу несприятливих факторів зовнішнього середовища і в той же час комплексного впливу на потреби, що виникають у підприємств на ранніх етапах розвитку [20, С. 2248-2249].

Розвиток і функціонування різноманітних моделей кооперативних формувань припускає їхню взаємодію з іншими формами господарювання в рамках території. У цьому зв'язку при розробці перспективних моделей кооперативів принципове значення має необхідність передбачення можливих варіантів узгодженої взаємодії цих форм, виділення серед них основних виробничих ланок для забезпечення ефективної стратегії розвитку багатоукладної економіки.

Найбільш раціональним напрямом інтеграції є об'єднання на добровільних засадах безлічі різноманітних підприємницьких структур, органів влади, неурядових організацій, громадських об'єднань та інших суб'єктів близько розташованих на території одного регіону в єдиний інтегральний союз – кластер. Основним кластероутворюючим елементом, на нашу думку, мають стати споживчі кооперативи, що є носіями «кореневих видів господарської і соціальної діяльності».

Складна ієрархічна структура кластеру представлена власне кластером – «ядром» та «стратегічним блоком», «периферією» та «інституційним середовищем».

Ядро кластеру утворюють підприємства кооперативного сектору економіки регіону, а також координаційна рада регіонального кластеру; стратегічний блок включає «освітній сектор кластеру» (кооперативні навчальні заклади – ВНЗи, коледжі) та «науково-дослідний сектор кластеру» (науково-дослідні інститути, навчальні та ділові центри й т.ін.).

Периферія кластеру утворена

численними самостійними малими та середніми підприємствами-постачальниками обладнання, технологій, спеціалізованих послуг, робочою силою й т.ін., дилерами, які експортують продукцію кластера на галузевий, міжрегіональний, національний та світові ринки.

Інституційне середовище кластеру представлене: «інфраструктурним сектором кластеру» (інжинірингові фірми, консалтингові компанії та ін.), «забезпечуючими структурами кластеру» (логістичні організації, транспортні компанії, постачальники енергії, послуг зв'язку й т.п.), зв'язуючими ринковими структурами (консультанти, регіональні органи влади), інфраструктурою фінансового капіталу (банки та фінансово-кредитні установи, лізингові та факторингові фірми, страхові компанії, інвестиційно-інноваційні центри й т.п.). [6, 7].

Варіанти стратегічного партнерства залежать від стану регіону, в якому працюють підприємства системи кооперації, його спеціалізації, перспективності, ефективності, прогресивності. Варто зазначити, що кооперативне підприємництво швидше характерне для віддалених від центру регіонів (легше об'єднати людей, що живуть в глибинці, ніж у великому місті). До того ж існує суттєва диференціація в системі фінансового забезпечення кооперації України в регіональному аспекті.

Учасники стратегічного партнерства отримують певні переваги від спільної діяльності. Кооперативні організації – непрямий доступ до пільгових фінансових ресурсів, за рахунок цього можливий інтенсивний ріст діяльності, отримання синергетичного ефекту, підвищення ефективності господарювання. Комерційні організації – можливість використання матеріально-технічної бази, технологій, кадрового потенціалу підприємств кооперації.

Цілями і очікуваними результатами

стратегічного партнерства є:

- забезпечення зайнятості шляхом створення робочих місць на діючих і новостворюваних колективних підприємствах;

- насичення ринку якісними та доступними за ціною товарами і послугами;

- збільшення податкових надходжень до бюджету від кооперативного підприємництва;

- гармонізація суспільних відносин через розвиток соціального партнерства між владою, трудовими колективами і бізнес-спільнотою [20, С. 2248-2249].

Очевидно, що прояви кластеризації можуть бути надзвичайно різноманітними, тому необхідною є активізація тих сторін її функціонування, які дадуть можливість отримати синергетичний ефект.

Важливим напрямом організаційно-економічного механізму створення бізнес-кластеру має стати зміцнення фінансової стійкості системи через більш ефективне управління джерелами залучення та розміщення капіталу. Такий підхід дозволить оптимізувати напрями державної фінансової підтримки відповідних видів економічної діяльності системи кооперації України.

Висновки. Розвиток кооперативного підприємництва дозволяє державі вирішувати найважливіші соціально-економічні завдання: зберігати містоутворюючі підприємства і місцеві спільноти, знижувати безробіття, сприяти соціальному розвитку територій. Сьогодні класичні кооперативи стають родоначальниками нових типів кооперативів, які відрізняються один від одного за критеріями відкритості, членства в них, розміру членського паю, рівня відповідальності членів кооперативу, можливості залучення зовнішніх інвесторів, прийняття рішень і розподілу доходів.

Загальноприйнятим у світовій практиці виходом з кризової ситуації є концентрація економічних можливостей

шляхом укрупнення кооперативів, зміни організаційно-правових форм підприємницьких господарств і кооперативів за критерієм раціональності.

Слід відмітити, що обов'язковою умовою ефективної реалізації такого стратегічного партнерства є державна підтримка, створення опорних структур колективного підприємництва, розвиток демократичних засад в управлінні підприємствами. Тому державна підтримка кооперативного підприємництва в даний час є визначальною, а інформаційне забезпечення процесів його становлення і розвитку в Україні є перспективним напрямом досліджень.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1 Бабенко, С.Г. Основи кооперації [Текст] : навч. посібник / С.Г. Бабенко, С.Д. Гелей, Я. А. Гончарук, Р. Я. Пастушенко. – К. : Знання, 2004. – 470 с.

2 Гончаренко, В.В. Соціально-економічна ефективність кооперативних підприємств та національних кооперативних систем (нові теоретико-методологічні підходи) [Текст] / В.В. Гончаренко, А.І. Мілька // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : «Економічні науки» – 2016. – № 2 (74). – С. 9-17.

3 Гринюк, Н.А. Європейські тенденції розвитку споживчої кооперації: уроки для України [Текст] / Н. А.Гринюк// Молодий вчений. – 2018. - №4 (56). – С. 776 – 779.

4 Денисова, И.Н. Потребкооперация: третий сектор экономики страны актуальные проблемы современного кооперативного предпринимательства [Текст] /И.Н. Денисова //Российское предпринимательство. – 2010. - № 1 (2). – С.4-8.

5 Державна служба статистики України. Кількість суб'єктів ЄДРПОУ за організаційно-правовими формами господарювання [Електронний

ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

6 Дикань, В.Л. Основи логістичної інтеграції при формуванні логістичних систем через утворення територіально-промислового кластера [Текст] / В.Л. Дикань // Українські залізниці. – 2014. – № 9 (15) – С. 22-26.

7 Дикань, В.Л. Розвиток економіки України на основі принципу рівноправності відносин держави, бізнесу та суспільства [Текст] / В.Л. Дикань, А.В. Толстова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2018. – № 63 – С. 9-19.

8 Корінь, М.В. Промислово-логістична системи України як форма інтеграції транспорту та промисловості [Електронний ресурс] / М.В. Корінь // Ефективна економіка. – 2011. – № 12. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=867>

9 Косарева, Ю.В. Принципы и возможности кооперативного предпринимательства в современных условиях [Текст] / Ю.В. Косарева // Вестник Российского экономического университета им. Г.В. Плеханова. – 2018. – № 7 (61) – С. 38-41.

10 Мілька, А.І. Ефективність соціально-економічної діяльності підприємств та організацій споживчої кооперації [Текст] : дис. ... канд екон. наук : 08.00.04 / А. І. Мілька. – Полтава, 2016. – 197 с.

11 Міценко, Н.Г. Формування локальних інтегрованих систем за участю підприємств споживчої кооперації [Текст] : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04 / Н. Г. Міценко. – Львів, 2015. – 43 с.

12 Обруч, Г.В. Дослідження сутності поняття кластера та процесу кластеризації [Текст] / Г.В. Обруч // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми економіки та управління в умовах системної кризи». – Львів, 2016. – С.565-568.

13 Окландер, М.А. Стратегії

розвитку підприємств споживчої кооперації України [Текст]: монографія / М.А. Окландер, О.П. Чукурна, В.В. Гончаренко. – Одеса : Екологія, 2007. – 324 с.

14 Осадчук, Ю.М. Організаційно-економічний механізм формування системи фінансового забезпечення розвитку споживчої кооперації [Текст] : дис. ... канд екон. наук : 08.00.03 / Ю. М. Осадчук. – Львів, 2016. – 224 с.

15 Панченко, С.В. Підприємництво [Текст]: підручник / С.В. Панченко, В.Л. Дикань, О.В. Шраменко, О.М. Полякова, Ю.М. Уткіна. – Х.: УкрДУЗТ, 2016. – Ч.1. Теоретичні основи організації підприємницької діяльності. – 241 с.

16 Суліменко, Л.А. Перспективи розвитку кооперації в Україні: міжнародний досвід [Електронний ресурс] / Л.А. Суліменко, А.В. Киян // Кооперативні читання: 2018 рік С. 77-81. – Режим доступу: http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/9077/1/Cooperative_2018_77-81.pdf

17 Токмакова, І.В. Сутність стратегічного партнерства на залізничному транспорті [Текст] / І. В. Токмакова. // Вісник економіки транспорту і промисловості. - № 41. – 2013.– С. 132.

18 Ушкаренко, Ю.В. Концептуальні засади забезпечення ефективного розвитку кооперації в Україні [Текст] / Ю.В. Ушкаренко // Економічний простір. – 2017. - №117. – 119-128.

19 Федорчук, О.М. Економіко-правовий підхід до діяльності кооперативних підприємств [Текст] / О.М. Федорчук, Ю.В. Ушкаренко // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2011. - Серія Економіка. Спецвипуск 33. Частина 2. – С. 285-288.

20 Хабибуллин, Р.И. Коллективное предпринимательство в России: к вопросу об организационно-экономических мерах поддержки становления и развития [Текст] / Р.И. Хабибуллин // Российское

предпринимательство. – 2016. – Т. 17. – № 18. – С. 2235–2256.

21 Шраменко, О.В. Обґрунтування напрямків створення стратегічного партнерства за участю залізничного транспорту [Текст] / О.В. Шраменко, К.Ю. Яковлева // Вісник економіки транспорту і промисловості. - 2014. - № 48. - С. 79-83.

22 Шраменко, О.В. Розвиток споживчої кооперації в сучасних умовах [Текст] / О.В. Шраменко, О.С. Огринчук, О.Є. Онищенко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2018. – № 64 – С. 102-108.

REFERENCES

1 Babenko S.Gh., Ghelej S.D., Ghoncharuk Ja. A., Pastushenko R. Ja. (2004) *Osnovy kooperacii: navch. posibnyk* [Fundamentals of co-operation: teaching. manual]. K.: Knowledge. (in Ukrainian)

2 Ghoncharenko V.V., Miljka A.I. (2016) Socialjno-ekonomichna efektyvnistj kooperatyvnykh pidpryjemstv ta nacionalnykh kooperatyvnykh system (novi teoretyko-metodologichni pidkhody) [Socio-economic efficiency of cooperative enterprises and national co-operative systems (new theoretical and methodological approaches)]. *Scientific herald of Poltava University of Economics and Trade. Series: "Economic Sciences"*. No.2 (74), pp. 9-17.

3 Ghrynjuk N.A. (2018) Jevropejski tendenciji rozvytku spozhyvchoji kooperaciji: uroky dlja Ukrajiny [European Trends in Consumer Cooperative Development: Lessons for Ukraine]. *Young scientist*. No.4 (56), pp. 776 – 779.

4 Denisova I.N. (2010) Potrebkooperatsiya: tretiy sektor ekonomiki strany aktual'nye problemy sovremennogo kooperativnogo predprinimatel'stva [Consumer cooperation: the third sector of the country's economy, pressing problems of modern cooperative entrepreneurship]. *Russian business*. No. 1 (2), pp. 4-8.

5 *Derzhavna sluzhba statystyky*

Ukrajiny. Kiljkistj sub'ektiv JeDRPOU za orghanizacijno-pravovymy formamy ghospodarjuvannja [State Statistics Service of Ukraine. Kiljkist sub'ektiv EDRPOU for organizational-legal forms]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

6 Dykan V.L. (2014) *Osnovy loghistrychnoji integraciji pry formuvanni loghistrychnykh system cherez utvorennja terytorialjno-promyslovogho klastera* [Basics of logistics integration in the formation of logistics systems through the formation of a territorial-industrial cluster]. *Ukrainian railways*. No. 9 (15), pp. 22-26.

7 Dykan V.L., Tolstova A.V. (2018) *Rozvytok ekonomiky Ukrajiny na osnovi pryncypu rivnopravnosti vidnosyn derzhavy, biznesu ta suspiljstva* [Development of the Ukrainian economy on the basis of the principle of equality of relations between the state, business and society]. *The bulletin of Transport and Industry Economics*. No. 63, pp. 9-19.

8 Korin M.V. (2011) *Promyslovo-loghistrychna systemy Ukrajiny jak forma integraciji transportu ta promyslovosti* [Industrial-logistic systems of Ukraine as a form of integration of transport and industry]. *Effective economy*. No 12. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=867>

9 Kosareva, Yu.V. (2018) Printsipy i vozmozhnosti kooperativnogo predprinimatel'stva v sovremennykh usloviyakh [Principles and possibilities of cooperative entrepreneurship in modern conditions]. *Bulletin of the Russian Economic University. G.V. Plekhanov*. No. 7 (61), pp. 38-41.

10 Miljka A.I. (2016) *Efektyvnistj socialjno-ekonomichnoji dijalnosti pidpryjemstv ta orghanizacij spozhyvchoji kooperaciji* [Effectiveness of socio-economic activity of enterprises and consumer cooperatives]. (PhD Econ), Poltava: Poltava University of Economics and Trade

11 Micenko N.Gh. (2015) *Formuvannja lokalnykh integhrovanykh*

system za uchastju pidpryjemstv spozhyvchoji kooperaciji [Formation of local integrated systems with the participation of consumer cooperatives]. (PhD Econ). Lviv: Center. the union consumed. t-to Ukraine, Lviv. commercials acad.

12 Obruch Gh.V. (2016) Doslidzhennja sutnosti ponjattja klastera ta procesu klasteryzaciji [Investigation of the essence of cluster concept and clusterization process]. *Materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference "Actual Problems of Economics and Management in the Systemic Crisis"*. - Lviv, pp.565-568..

13 Oklander M.A., Chukurna O.P., Ghoncharenko V.V. (2007) *Strateghiji rozvytku pidpryjemstv spozhyvchoji kooperaciji Ukrainy: monohrafija* [Development strategies of consumer cooperatives in Ukraine: monograph]. Odessa: Ecology. (in Ukrainian)

14 Osadchuk Ju.M. (2016) Orhanizacijno-ekonomichnyj mekhanizm formuvannja systemy finansovogho zabezpechennja rozvytku spozhyvchoji kooperaciji [Organizational and economic mechanism of forming a system of financial support for the development of consumer co-operation]. (PhD Econ). Lviv: Lviv Trade and Economic University

15 Panchenko S.V., Dykan V.L., Shramenko O.V., Poljakova O.M., Utkina Ju.M. (2016) *Pidpryjemnytvo: pidruchnyk* [Entrepreneurship: a textbook]. Kharkiv .: Ukrainian State University of Railway Transport. (in Ukrainian)

16 Sulimenko L.A., Kyjan A.V. (2018) Perspektyvy rozvytku kooperaciji v Ukraini: mizhnarodnyj dosvid [Prospects for the development of cooperation in Ukraine: international experience]. *Cooperative readings: 2018*, pp. 77-81. Available at: http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/9077/1/Cooperative_2018_77-81.pdf

17 Tokmakova I.V. (2013) Sutnistj

strateghichnogho partnerstva na zaliznychnomu transporti [The essence of strategic partnership in rail transport]. *The bulletin of Transport and Industry Economics*. No. 41, pp. 132.

18 Ushkarenko Ju.V. (2017) Konceptualjni zasady zabezpechennja efektyvnogho rozvytku kooperaciji v Ukraini [Conceptual framework for ensuring the effective development of cooperation in Ukraine]. *Economic space*. No. 117, pp. 119-128.

19 Fedorchuk O.M., Ushkarenko Ju.V. (2011) Ekonomiko-pravovyj pidkhid do dijalnosti kooperatyvnykh pidpryjemstv [Economic and legal approach to the activity of cooperative enterprises]. *Scientific herald of Uzhgorod University.. Economics Series*. Special Issue, No 33. Part 2., pp. 285-288

20 Khabibullin R.I. (2016) Kollektivnoe predprinimatel'stvo v Rossii: k voprosu ob organizatsionno-ekonomicheskikh merakh podderzhki stanovleniya i razvitiya [Collective entrepreneurship in Russia: on the issue of organizational and economic measures to support the formation and development]. *Russian business*. Vol.17. No 18, pp. 2235–2256.

21 Shramenko O.V., Jakovleva K.Ju. (2014) Obghruntuvannja naprjamiv stvorennja strateghichnogho partnerstva za uchastju zaliznychnogho transportu [Justification of the directions for the establishment of a strategic partnership with the participation of rail transport]. *The bulletin of Transport and Industry Economics*. No. 48., pp. 79-83.

22 Shramenko O.V., Oghrynychuk O.S., Onyshhenko O.Je. (2018) Rozvytok spozhyvchoji kooperaciji v suchasnykh umovakh [Development of consumer co-operation in modern conditions] *The bulletin of Transport and Industry Economics*. No 64, pp. 102-108.